

УДК 355.233.2: 504

В. М. ШЕВЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових та інженерних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті визначено, що екологічне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників повинно здійснюватися під час вивчення навчальних дисциплін усіх циклів, що викладаються у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Це вимагає комплексного підходу, який включає створення умов для розвитку гуманістичного світовідчуття особистості.

Ключові слова: *екологічне виховання, шляхи активізації, комплексний підхід, офіцер-прикордонник, курсант.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пріоритетними напрямками екологічного виховання майбутнього офіцера-прикордонника в процесі особистого еколого-професійного росту є: засвоєння загальних і спеціальних знань про сутність природних явищ, усвідомлення про місце людини у світі, її свободи і відповідальності за своє існування і професійну діяльність; придбання навичок природоохоронної діяльності. Вирішення пізнавальної і практично орієнтованої життєдіяльності у цих напрямках запускається потужним внутрішнім механізмом – спрямованістю на саморозвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питання опти-

мізації системи виховання в сучасних умовах розглядалися в працях Я. Б. Гнутеля [1], С. Г. Карпенчука [3]. Різноманітні теоретичні аспекти екологічної підготовки фахівців досліджували науковці: Н. Б. Грейда [2], Г. Ф. Пономарьова [4], Г. П. Пустовіт [5], Л. М. Фенчак [6].

Метою статті є визначення шляхів активізації екологічного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітньо-виховний напрямок передбачає створення системи екологічної освіти та виховання членів суспільства. Метою такої діяльності є послідовне формування знань про закономірності взаємодії суспільства та природи, принципів раціонального природокористування; формування світоглядних переконань про те, що природа – це той дім, у якому живе людина, і збереження цього дому є необхідною умовою виживання людства. Досягнення цієї мети повинне здійснюватися внаслідок вирішення завдань екологічної освіти, які полягають у розвиненій мотиваційній сфері майбутнього офіцера-прикордонника щодо природоохоронної діяльності, яка дозволяє співвіднести потреби в життєдіяльності і особистому рості з можливостями біосфери на основі розумного обмеження перших.

Навантаження на екосистеми, тобто виконання принципів раціонального природокористування значною мірою залежать від тих організаційних, технічних, економічних, соціальних рішень, які в майбутньому належить приймати прикордоннику, повинні регулюватися не лише знаннями взаємозалежностей всього живого на планеті, але і високим моральним потенціалом, закладеним у людині. Цей потенціал буде тим більше, чим розвиненіша її емоційно-чуттєва сфера. У майбутньому офіцері-прикордоннику має бути збережена “чистота сприйняття світу”, що властива дитині.

Також необхідно забезпечити майбутньому офіцеру-прикордоннику можливість отримати такий рівень екологічних знань, який би задовольняв вимоги, що ставляться зовнішнім середовищем (соціальним, економічним, природним тощо), і спрямовувався на вирішення екологічних проблем у контексті принципу стійкого розвитку суспільства. Причому спрямованість майбутнього офіцера-прикордонника на пошук, засвоєн-

ня таких знань, на реалізацію їх у практичній природоохоронній діяльності має бути його внутрішньою потребою.

Завданням екологічної освіти повинне стати створення умов для активізації загального і екологічного виховання як інтегральної освіти, що дозволяє на основі високої еколого-професійної компетентності майбутнього офіцера дотримуватися в подальшій його службовій діяльності принципів раціонального природокористування.

Вирішивши ці завдання, система екологічної освіти може досягти значних успіхів на шляху активізації екологічного виховання особистості прикордонника. Важливо, щоб екологічне виховання під час отримання професійних і загальноосвітніх знань в умовах навчання у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (далі – НАДПСУ) спиралося на неперервність процесу отримання екологічних знань, умінь і навичок природоохоронної діяльності.

Бажано використовувати науковий і практичний потенціал навчальних дисциплін циклів гуманітарної і соціально-економічної, математичної, природничо-наукової, професійної і практичної підготовки та циклу дисциплін військово-професійного спрямування.

Особливий ефект може дати використання компенсційного принципу у викладанні екології. Цей принцип базується на сутності екологічних знань, які носять міждисциплінарний характер. Необхідно тільки використовувати цей потенціал, а він, у свою чергу, сприятиме гуманітаризації і екологізації навчальних дисциплін різних циклів, дозволить розвинути емоційно-чуттєву сферу майбутнього офіцера-прикордонника, допоможе виховати високі моральні начала особистості прикордонника.

Оскільки особливість викладання курсу навчальної дисципліни “Екологія” в умовах навчання у НАДПСУ полягає в обмеженому часі прямої взаємодії викладача і курсанта, то її слід розглядати як дисципліну, що запускає і підтримує механізм саморозвитку і особистого еколого-професійного росту майбутнього офіцера. Тоді, отримавши необхідне налаштування на самоосвіту, майбутній прикордонник зможе вести самостійний пошук шляхів збереження довкілля. Крім того, він буде стійкішим в умовах соціального та природного середовища, що змінюються,

рухатися в реалізації свого самовдосконалення від “Я-реального” до “Я-ідеального”.

Урахування індивідуальних особливостей курсантів-прикордонників, відмінностей у рівнях розвиненості екологічного виховання, орієнтації на розвиток особистості в процесі навчання у НАДПСУ повинно здійснюватися з застосуванням інтерактивних форми організації педагогічної діяльності. Полісемічність як принцип гуманістичної педагогіки може дозволити викладачу і курсанту знайти в спілкуванні один з одним найбільше людське задоволення, розкрити їх особисті потенціали.

Неперервність екологічної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників дасть більший ефект за таких умов:

якщо буде здійснена доступність і різноманіття форм навчання (освітніх траєкторій), видів, обсягів і наповнення змісту предметної галузі відповідно до його потреб, морально-ціннісних орієнтацій, психологічних і фізіологічних можливостей;

буде забезпечена гуманізація освітнього простору, в якому відбувається спільна з викладачем діяльність, що спрямована на взаємодію, взаємозбагачення, взаємовдосконалення, розкриття творчого потенціалу та індивідуальності кожного суб'єкта педагогічного процесу;

буде у курсанта-прикордонника розвинена спрямованість екологічних знань, уявлень, навичок на вирішення екологічних проблем, тобто актуалізація їх для майбутнього офіцера-прикордонника, перетворення проблем в особистісно значущі орієнтири, що, безумовно, сприятиме самореалізації особистості, усвідомленню власної значущості, успішності, престижності своєї оперативно-службової діяльності;

викладачі допоможуть майбутньому офіцеру-прикордоннику об'єднати знання, уміння і навички, отримані ним з навчальних дисциплін гуманітарної, соціально-економічної, природничо-наукової підготовки та інших циклів різного спрямування і направити їх для вирішення екологічних проблем у контексті принципу стійкого розвитку на основі високого рівня екологічного виховання, що узгоджується міждисциплінарним характером екологічних знань і вимогами відповідної освітньо-професійної програми підготовки прикордонників, здатних у майбутньому працювати над багатогранними проектами.

Потенціал навчальних дисциплін усього конгломерату циклів (створення коригуючого середовища) може бути значно збільшений, якщо будуть створені погоджені навчальні програми різних курсів, що будуть відображати за своїм змістом питання раціонального природокористування й охорони довкілля.

Методичні рекомендації, навчальні посібники, які враховують пріоритетність неперервності екологічної освіти, дозволять вийти на нові змістовні компоненти, допоможуть розробити механізми реалізації в педагогічному процесі концепції екологізації і гуманітаризації вищої військової освіти. Різнобічні знання майбутніх офіцерів-прикордонників, отримані в цей час, сприятимуть становленню самодостатньої, культурної, моральної, такої, що співпереживає, вільної і відповідальної особистості, спрямованої на саморозвиток, самоосвіту, розкриття особистого еколого-професійного потенціалу.

Удосконалення системи може йти шляхом створення умов для розвитку гармонійної особистості прикордонника, що має високий рівень екологічних, військово-професійних знань, уявлень, навичок природоохоронної діяльності. Така особистість буде здатна орієнтуватися у світі, що змінюється, усвідомлювати міжпредметні зв'язки, використовувати досягнення науки в різних галузях матеріальної і духовної людської діяльності, установлювати причинно-наслідкові зв'язки і усвідомлювати особисту відповідальність за свою професійну та індивідуальну (споживчу) діяльність. Реалізація компенсацийного принципу у викладанні екології для курсантів НАДПСУ дозволить усвідомити коеволюцію природи, людини і техніки, втіленість людини у світ природи, розвинути емпатію щодо відношенню до людини і природи.

Результатом вивчення навчальної дисципліни "Екологія" як комплексної науки є те, що вона запускає і підтримує механізм саморозвитку і особистого еколого-професійного зростання, сприяє застосуванню курсантом знань, умінь і навичок екологічної навчальної і предметної діяльності для сходження до себе кращого, до духовно-морального, культурного становлення, служіння людям, суспільству на основі особистої відповідальності за власний вільний вибір лінії поведінки в суспільстві, за співіснування у світі природи і дбайливе природоко-

ристування, спрямоване не на руйнування, а на її збереження та відтворення.

Отже, удосконалення системи педагогічних умов екологічного виховання майбутнього офіцера-прикордонника спрямоване на підготовку такого професіонала, який би зміг вирішувати завдання стійкого розвитку суспільства, був би здатний своєю діяльністю протистояти кризі техногенної цивілізації.

Значущою і продуктивною педагогічною умовою, що впливає на становлення у курсанта-прикордонника екологічного виховання більш високого рівня, є використання активних форм організації педагогічної взаємодії. Так, наприклад, на лекціях доцільно застосовувати проблемні лекції, лекції – візуалізації з використанням натуральних, образотворчих і символічних форм наочності, лекції із заздалегідь запланованими помилками.

На практичних і лабораторних заняттях необхідно вирішення практичних завдань орієнтувати на екологічну проблематику; підготовка рефератів, повідомлень за заданою або вибраною самим курсантом темою (з педагогічного досвіду авторів: 85 % курсантів вибирали тему самостійно, згідно з особистим інтересом, при цьому вони могли спиратися на список тем, проблем, позначених викладачем, 15 % утруднювалися з вибором і користувалися рекомендаціями викладача); дискусії з актуальної теми із залученням професіоналів у галузі екології, що мають досвід вирішення конкретних екологічних проблем. Відмічені вище змістовні і процесуальні компоненти сприятимуть реалізації розвитку особистої складової суб'єкта педагогічного процесу. Використовувані на практичних і лабораторних заняттях форми дозволять курсантам-прикордонникам пережити позитивні емоції від відчуття власного успіху у процесі оволодіння предметними знаннями, розвинуть креативність, культуру наукового мислення, самостійність, сприятимуть реалізації свого потенціалу.

Самостійна та індивідуальна робота (співвідношення часу, що відводиться на аудиторну і самостійну та індивідуальну роботу, невелике і складає 1:2) включає підготовку до лекцій, практичних і лабораторних занять, здачу екзамену, написання рефератів, підготовку до доповідей,

повідомлень; участь в екологічній діяльності при реалізації на практиці пропонуваніх технічних і організаційних рішень екологічної проблеми як елемента отримання екологічних навичок; участь у науково-дослідній роботі. Такий підхід сприятиме поглибленню і розширенню знань, становленню інтересу до процесу і прийомів пізнання, розвитку творчої активності майбутнього офіцера-прикордонника, допомагатиме усвідомити особисту і соціальну значущість; він дозволяє повірити в успіх своєї пізнавальної і практичної діяльності.

Система оцінювання якості знань, умінь, навичок включає опитування, контрольну роботу, виконання практичних і лабораторних робіт, здачу екзамену, підбиття підсумків екологічної діяльності, втілення на практиці результатів наукового дослідження. Більшість з методів контролю засвоєння знань багаторівневі, тобто може використовуватися поточний контроль (коротке опитування 3–5 хвилин перед читанням лекції дозволить повторити попередній матеріал, плавно увійти до процесу сприйняття нового лекційного матеріалу, діалогова форма ведення лекційних і практичних занять, дослідження та розв'язування екологічних проблем на лабораторних заняттях дозволять курсантові скоректувати власні уявлення з того або іншого даного питання); тематичний (чи проміжний) – після завершення навчання з теми або декількох близьких тем (опитування на практичних заняттях, захист лабораторних робіт, захист розрахункових завдань). Ці методи індивідуально-групового навчання можуть здійснюватися як викладачем, групою найбільш підготовлених курсантів-експертів, так і самим курсантом, який виставляє собі оцінку. У перших двох випадках оцінювання рекомендується використовувати щадну форму контролю, тобто виставляти “залік” або “не залік”. У разі самостійного оцінювання курсант може виставляти собі оцінку за шкалою, що відповідає 100 % засвоєння контрольованого матеріалу, тим самим він розширить діапазон контрольованого обсягу знань, диференціює засвоєні поняття, визначення, проаналізує набуті навички. Досвід нашої роботи показав, що хоча курсанти позитивно ставляться до самостійного контролю знань (67 % опитаних), для них важливою є оцінка особистого росту самим викладачем або однокурсниками.

Висновки. У статті визначено, що екологічне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників вимагає комплексного підходу і є багатоаспектним процесом, який включає створення умов для розвитку:

по-перше, екологічних переконань особистості прикордонника, які визначають його активну життєву позицію у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, громадського екологічного руху – мотиваційний аспект;

по-друге, гуманістичного світовідчуття особистості прикордонника, інтелігентності і цивілізованості, становлення ціннісної орієнтації щодо природи, усвідомлення і переживання світу, заснованого на принципах максимального наближення до інтересів окремої особистості, – емоційно-чутливий аспект;

по-третє, наукової системи знань у сфері взаємодії суспільства і природи, що спрямована на розуміння місця існування як вдома (“включеність” на противагу “відчуженості” від світу природи), визначає суб’єктивно-непрагматичний тип модальності, співвідношення з ідеологією коеволюції природної і штучної реальності – гностичний аспект;

по-четверте, вольового чинника, без якого неможливий розвиток спрямованості на реалізацію всіх видів самозвеличання, а також знань і почуттів у практичній дії; організаторських природоохоронних умінь, у тому числі в еколого-просвітній і пропагандистській діяльності, технологічних умінь – процесуальний аспект.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Подальшого дослідження потребують шляхи підвищення ефективності комплексних компонентів екологічного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників.

Список використаної літератури

1. Гнутель Я. Б. Виховна робота в сучасних умовах : теорія і методика / Я. Б. Гнутель. – Тернопіль, 1998. – 262 с.
2. Грейда Н. Б. Формування екологічної культури студентів природничо-географічного факультету вузу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Б. Грейда ; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с.

3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища шк., 1997. – 304 с.

4. Пономарьова Г. Ф. Педагогічні умови формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. Ф. Пономарьова. – Харків, 1997. – 175 с.

5. Пустовіт Г. П. Концептуальні підходи до розробки організаційно-педагогічних форм екологічної освіти учнів у позашкільних закладах / Г. П. Пустовіт // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2002. – № 11. – С. 13–18.

6. Фенчак Л. М. Формування екологічної культури студентів : монографія / Л. М. Фенчак. – К. : Національний аграрний університет, 2005. – 160 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В.С.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014.

Шевчук В. Н. Пути активизации экологического воспитания будущих офицеров-пограничников

В данной статье определено, что экологическое воспитание будущих офицеров-пограничников должно осуществляться во время изучения учебных дисциплин всех циклов, что преподаются в Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Б. Хмельницкого. Это требует комплексного подхода, который включает создания условий для развития гуманистического мироощущения личности.

Ключевые слова: *экологическое воспитание, пути активизации, комплексный подход, офицер-пограничник, курсант.*

Shevchuk V. M. The ways of activization of ecological upbringing of future officers-borderguards

Educational direction foresees the creation of system of ecological education and education of members of society. The aim of such activity is the successive formation of knowledge on regularities of society and nature cooperation, principals of rational nature usage, forming world view persuasions that nature is that house where a man lives, and maintenance of this house is the necessary condition of humanity survival. The achievement of this aim must be gained as the result of solving tasks of ecological education, which are in the developed

motivation sphere of the future officers-borderguards as for nature protection activity which allows correlation of requirements in vital functions and personal development with possibilities of biosphere on the basis of rational limitation of the first ones.

Loading of ecosystems, implementation of principals of rational nature usage, largely depends on those organizational technical, economic and social decisions which are to be accepted by borderguards in the future. They must be regulated by not only knowledge of dependencies of all living on the planet but also high moral potential of the person. This potential will be the more the more developed where the emotional perceptible sphere of the personality is. It is also necessary for the future officers-borderguards to be provided with the opportunity to get such a level of ecological knowledge in order to meet requirements of the environment (social, economic, natural etc.) and to be aimed at solving ecological problems in the context of principle of constant society development. Thus the direction to search, mastering of knowledge, its realization in practical nature protection activity must be internal necessity of any officer-borderguard.

The next task of ecological upbringing should be providing condition for activating general and ecological upbringing as integral education, which allows us to follow the principals of rational usage of nature in further performing of duties of future officers-borderguards on the basis of highly developed ecological and professional competence. Having solved these tasks the system of ecological education may reach great success while activating ecological upbringing of the personality. It is important for ecological upbringing in the process of getting professional and general knowledge while studying at the National Academy of the State border guard service of Ukraine to be based on continuity of getting ecological knowledge and skills of environmental protection activity. It is desirable to use scientific and practical potential of the disciplines of humanitarian and social and economic, mathematical, natural and scientific, professional and practical preparation cycles and disciplines of military and professionally oriented cycle as well.

Keywords: *ecological upbringing, ways of activization, complex approach, borderguard officer, cadet.*